

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 22 (2022), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2022

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVACIC IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratož,

dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,

dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,

dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),

dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),

dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),

dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvilleke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je vpisan v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and

'America: History and Life'.

This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and international database Scopus (h, d).

Studia historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije, je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa je omogočila Agencija za raziskovalno dejavnost RS.

Co-financed by the Slovenian Research Agency.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- VID ŽEPIČ: *Transmissio actorum*: pošiljanje sodnih spisov
učnim pravnikom s poudarkom na razvoju v avstrijskih
dednih deželah 11
*Transmissio actorum: Sending of the Case Files to the Learned
Jurists with Special Regards to the Developments in the Austrian
Hereditary Lands*
- NINA ZVER: Življenje in delo pridigarja Jožefa Horvata 63
The Life and Work of the Preacher Jožef Horvat
- GREGOR ANTOLIČIČ: Anton Korošec in habsburška dinastija 101
Anton Korošec and the Habsburg Dynasty
- MARKO ŠTUHEC: O ljubljanskem nebotičniku in Balkanu.
Zgodovina prostora nekdanje Jugoslavije in Balkana v
učbenikih zgodovine za slovenske gimnazije
od Avstro-Ogrske do samostojne Slovenije 131
*On the Ljubljana Skyscraper and the Balkans.
History of the Regions of Ex-Yugoslavia in History Textbooks
Used in Slovenia from the Austro-Hungary
to the Independent Slovenia*
- VLADIMIR PREBILIČ in LARA IVA DREU: Bombardiranje Maribora
1944–1945 kot del angloameriškega strateškega bombardiranja
nemške vojaške industrije in prometnih zvez v luči primerjave
slovenskih in angloameriških arhivskih virov 189
*Bombing of Maribor (1944–1945) as Part of Anglo-American
Strategic Bombing of German War Industry and Transport
Connections in Light of Comparison of Slovenian
and Anglo-American Archival Sources*

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

DRAGICA HARAMIJA: Odsev koliščarske kulture v zgodovinsko-pustolovski seriji mladinskih knjig Sebastijana Preglja <i>Zgodbe s konca kamene dobe</i>	221
<i>Reflecting Prehistoric Pile-Dwelling Culture in the Historical-Adventure Series by Sebastijan Pregelj Tales from the End of the Stone Age</i>	
MOJCA TANCER VERBOTEN: Specifics of the Employment of Higher Education Teachers	251
<i>Posebnosti zaposlitev visokošolskih učiteljev</i>	

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts	281
---	-----

Uredniška navodila avtorjem / <i>Editor's Instructions to Authors</i>	287
---	-----

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2022-06

Odsev koliščarske kulture v zgodovinsko-pustolovski seriji mladinskih knjig Sebastijana Preglja Zgodbe s konca kamene dobe

Dragica Haramija

Dr., redna profesorica
Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta in Filozofska fakulteta
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta: dragica.haramija@um.si

Izvilleček:

Serija sedmih knjig Sebastijana Preglja *Zgodbe s konca kamene dobe* (dela so izšla od 2016 do 2021) sodi v zgodovinski žanr slovenske mladinske daljše proze, in sicer po tipologiji ustreza skupini besedil, ki upovedujejo prazgodovinsko resničnost (fakt) ter izmišljene literarne osebe in dogodke (fikcija). Dogajalni čas je postavljen v obdobje mlajše kamene dobe (v zgodbah so upoštevana spoznanja arheološke stroke), temeljni književni prostor je Ljubljansko barje in z njim povezana kultura kolišč. Ob tem so v zgodbah omenjene tudi vsakdanje stvari, npr. hrana, oblačila, oblikovanje glinenih izdelkov, predelava bakra, organiziranost kolišč, medosebni odnosi, verovanja ipd. V pustolovskem delu zgodbe se književni prostor razširi na pokrajine, kjer poteka pot glavnih literarnih likov, Brina in Črne: Kras, obmorski kraji (sedanja Italija), pot čez gore in kolišča na (drugih) jezerih (v sedanji Avstriji).

Ključne besede:

mladinska književnost, mlajša kamena doba, koliščarji, Sebastijan Pregelj, zgodovinska proza

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 22 (2022), št. 1, str. 221–250, 63 cit., 7 slik
Jezik: slovenski (izvilleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod¹

Zgodovinsko serijo Sebastijana Preglja *Zgodbe s konca kamene dobe* sestavlja sedem delov: *Deček Brin na domačem kolišču* (2016), *Do konca jezera in naprej* (2016a), *K morju* (2018), *Pri Kamnitnem stolpu* (2018), *V snegu in ledu* (2019), *Vrnitev* (2020) in *Nov dom* (2021). Vse dele serije je ilustriral Jure Engelsberger, njegove ilustracije se navezujejo na zgodovinske predmete in arheološka odkritja; z realističnimi podobami in zemljevidi književnega prostora predstavljajo ilustracije avtentične prostore koliščarske kulture v času mlajše kamene dobe.

Za obravnavo Pregljeve serije *Zgodbe s konca kamene dobe* so temeljnega pomena spoznanja o daljši zgodovinski prozi, zgodovinska dejstva o obravnavanem obdobju, način avtorjevega pripovedovanja zgodovinske snovi, teme in motivov v seriji, geografska opredelitev književnih prostorov koliščarskih naselbin okrog Alp ter doživetja (pustolovščine) glavnih literarnih likov, Brina in Črne, na poti. Pot ima za glavna literarna lika dvojni pomen, in sicer gre za odraščanje in spoznavanje novega, še neznanega.

Iz izhodiščnih raziskovalnih vprašanj o dejstvih in fikciji v daljši zgodovinski prozi izhaja tudi uporabljena metodologija. Metoda deskripcije je uporabljena v uvodnem delu za povzemanje spoznanj o najpomembnejših značilnostih žanra daljše zgodovinske proze ter za predstavitev arheoloških spoznanj o koliščarski kulturi Ljubljanskega barja. V osrednjem delu je uporabljena metoda analize: snov, tema, motivi, literarni liki, književni prostor, književni čas, zgradba, zgodba, informativni dodatki. Sinteza serije je podana v sklepnem delu prispevka.

Žanr zgodovinske (daljše) proze

Teoretične študije o žanru zgodovinske proze so si enotne v izpostavljanju dvojne narave zgodovinskega proznega žanra, saj gre za prepletanje fakta, torej zgodovinsko utemeljenega dejstva, in fikcije. V slovenskem prostoru, zlasti v povezavi z daljšo prozo za odrasle, o zgodovinopisju v zgodbah pišejo različni teoretiki.² Marko Juvan utemeljuje dualistični sistem resničnostnih in fiksijskih

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa št. P6-0156: *Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine* (vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) iz državnega proračuna. Slikovno gradivo v članku je objavljeno z dovoljenjem Miš založbe.

² Roman Walterja Scotta *Waverly* (1814) je prototip zgodovinskega žanra (najmanj šestdesetih let od dogodka, ki je v literarnem delu opisan). Večina teoretikov navaja, da v zgodovinskem žanru avtor ne more biti pričevalec dogodka (ne sme biti udeleženec dogodka, ki ga opisuje); več o tem npr. Nadežda Starikova, "K vprašanju tipologije zgodovinskega romana", *Primerjalna književnost* 23, št. 1 (2000), str. 23–34 (dalje: Starikova, "K vprašanju tipologije zgodovinskega romana"); Marko Juvan, *Literarna veda v rekonstrukciji* (Ljubljana, 2006), str. 218–230 (dalje: Juvan, *Literarna veda v rekonstrukciji*);

besedil. V prvo skupino sodijo novice, poročila, komentarji, znanstvene hipoteze kot resnica, to je "faktičnost bodisi kot besedilna predstavitev, ki resničnost zvesto podaja".³ V drugo skupino sodi celotno leposlovje, pri čemer fikcijski žanri resničnost le hlinijo. Med tovrstna leposlovna besedila Juvan uvršča tudi zgodovinski žanr. Takšna besedila "igrajo, fingirajo resničnost; s svojimi postopki reprezentacije in predpostavljeno vednostjo se pri tem pogosto opirajo na tiste neliterarne zvrsti in medije, ki veljajo za verodostojne vire stvarnih podatkov".⁴ Miran Hladnik terminološko pojasnjuje tudi naslov monografije *Slovenski zgodovinski roman* s sinonimno rabo terminov zgodovinski roman, zgodovinska povest in zgodovinska pripoved (zgodovinsko pripovedništvo).⁵ Irena Avsenik Nabergoj izpostavlja vprašanje resničnosti v fikciji v povezavi z znanimi dejstvi ali splošnimi prepričanji o nekem zgodovinskem obdobju,⁶ pri čemer gre torej za zunajbesedilno realnost, ki je povezana z (domišljjsko) zgodbo. V zgodovinski žanr v najožjem pomenu sodijo realistična dela,⁷ v katerih je predstavljena zgodovina, in je v literarnem delu torej ključnega pomena čas dogajanja. Gregor Kocijan poudarja, da zgodovinske zgodbe vsebujejo temeljito preučevanje zgodovine, ki pa je seveda literarno obarvana.⁸

Zgodovinska proza ni homogeni žanr, pač pa gre za različne vsebinsko-formalne lastnosti; npr. Starikova⁹ utemeljuje *nujne* in *zadostne* lastnosti, ki so pomembne za specifiko obravnavanega žanra, in sicer historizem mišljenja in pisateljeve umetniške poustvaritve življenja, zgodovinsko distanco (avtorjevo perspektivo o nečem preteklem), dokumentalizem (v smislu jasne osnove, iz katere črpa avtor temo, morebiti tudi vključevanje zgodovinskih dokumentov v literarno delo), posebnost poetike (načini posplošitve realnosti) in realnost upodobljenega kot nujne lastnosti zgodovinske proze.¹⁰ V nadaljevanju se raziskovalka naslanja na Geppertovo utemeljitev zgodovinskega romana, in sicer je pomemben pojem hiata (=odprtina), ki ga razume kot "stiščišče literarne fikcije z dejansko zgodovino".¹¹

Miran Hladnik, *Slovenski zgodovinski roman* (Ljubljana, 2009), str. 22 (dalje: Hladnik, *Slovenski zgodovinski roman*).

³ Juvan, *Literarna veda v rekonstrukciji*, str. 220.

⁴ Prav tam, str. 221.

⁵ Hladnik, *Slovenski zgodovinski roman*, str. 17. V nadaljevanju avtor pojasnjuje izbiro termina roman za vse navedene sinonime, termini so se namreč skozi literarno zgodovino spreminjali.

⁶ Irena Avsenik Nabergoj, *Literarne vrste in zvrsti* (Ljubljana, 2011), str. 95.

⁷ Termin realistična proza je uporabljen v smislu mogočega oz. možnega, ne pa kot literarnozgodovinska kategorija.

⁸ Gregor Kocijan "Zgodovinska snov v pripovedni prozi med Vrazom in Jurčičem", *Jezik in slovstvo* 24, št. 8 (1979), str. 251–257.

⁹ Nadežda Starikova, "K vprašanju tipologije zgodovinskega romana", str. 24.

¹⁰ Prav tam, str. 27–28.

¹¹ Prav tam, str. 29.

Naslov serije *Zgodbe s konca kamene dobe* je povezan s književnim časom, naslovi posameznih knjig v seriji pa nakazujejo književne prostore; čas in prostor sta v seriji povezana, zato se, kakor piše Juvan

geografske metode in pojmi, kot so prostor, kraj, ozemlje, regija ali pokrajina, današnji literarni vedi – podobno kakor drugim humanističnim panogam – ponujajo kot sredstva, s katerimi ta lahko ustvarja vtis svojega spoznavnega realizma in bližine resničnosti; geografija s svojimi pojmi zagotavlja končne reference besedilne interpretacije oziroma mesta, na katerih je mogoče znanstveno strogo prepoznati in razložiti razmere.¹²

V navedenih razpravah so teoretiki pisali o zgodovinskem žanru v povezavi z romanom ali vsaj daljšo prozo za odrasle, vendar osnovna določila zgodovinskega žanra veljajo za vse kratke in daljše prozne vrste tudi v otroški in mladinski književnosti.

Opredelitev zgodovinskega žanra v otroški in mladinski prozi

Albert Waller Hastings je izpostavil dvojno naravo zgodovinskega žanra v mladinski književnosti: zgodovinskost oz. dejstva in fikcijo oz. literarno pripoved; gre torej za ravnovesje med zgodovinsko natančnostjo in domiselno poustvarjanjem preteklosti.¹³ Zelo podobno piše o zgodovinskem žanru v otroški in mladinski književnosti Rebecca J. Lukens, ki utemeljuje zgodovinsko leposlovje v okviru realistične književnosti, pri čemer spremeni pisatelj zgodovinsko dejstvo v fikcijo in jo kombinira z domišljijo.¹⁴ Kenneth L. Donelson in Alleen Pace Nilsen pa sta opozorila predvsem na dejstvo, da mladega bralca ob branju zgodovinske proze spodbuja radovednost oz. zanimanje za drugačen čas, prostor in ljudi, tovrstne zgodbe ponujajo pustolovščino, napetost, skrivnostnost. Avtorja v zgodovinski prozi zagovarjata časovno in krajevno natančnost; v nadaljevanju nizata elemente, ki bi morali predstavljati stvarnost obdobja, v katerega je delo postavljeno: verovanje (tudi obeležja vere, totemi), tabuji, hrana, oblačila, poklici, dejavnosti (v prostem času), meje oz. carine, vonji, literatura, skratka vse, kar predstavlja posebnost nekega časa v primerjavi z drugimi zgodovinski-

¹² Marko Juvan, "Prostorski obrat, literarna veda in slovenska književnost", *Primerjalna književnost* 36 (2013), št. 2, str. 10 (dalje: Juvan, "Prostorski obrat, literarna veda in slovenska književnost").

¹³ Albert Waller Hastings, "Toward a Theory of Historical Fiction for Children", v: *Third Biennial Conference on Modern Critical Approaches to Children's Literature* (Nashville, 1999), str. 5.

¹⁴ Rebecca J. Lukens, *A Critical Handbook of Children's Literature* (Boston–New York–San Francisco, 2007), str. 17.

mi obdobji.¹⁵ David L. Russell je o otroškem in mladinskem zgodovinskem leposlovju zapisal, da je veliko več kot le zgodba, postavljena v preteklost, pri čemer je izpostavil, kakor že drugi teoretiki, nujno upoštevanje socialnih, moralnih, verskih ali političnih odnosov ter kulturno, socialno in intelektualno vzdušje, ki je kreirano v zgodbi, postavljeni v določeno obdobje, zato pa mora avtor natančno raziskati preteklost, ki jo upoveduje.¹⁶ Ob predhodnem preučevanju slovenskih otroških in mladinskih literarnih del, ki sodijo v žanr zgodovinske proze, se je pokazalo, da upovedujejo vsa pomembna zgodovinska obdobja in skozi realistične ali fantastične zgodbe predstavljajo, kako so nekoč živeli ljudje na območju sedanje Slovenije, in prelomne trenutke ter pomembne osebe iz (naše) zgodovine.¹⁷

Pregljeva serija je umeščena v čas mlajše kamene dobe, ni pa natančno datirana z letnicami, kar je značilno tudi za druga dela, ki upovedujejo prazgodovinska obdobja.¹⁸ V isto obdobje je pred osemdesetimi leti Janez Jalen postavil trilogijo *Bobri*; vsaka knjiga ima svoj naslov, *Bobri I: Sam* (1942), *Bobri II: Rod* (1943) in *Bobri III: Vrb* (1943). Trilogija opisuje življenje v času "mlajše kamene dobe in začetek bakrene dobe, ko je pokrivalo ravnino južno od današnje Ljubljane veliko jezero med Ljubljano, Vrhniko in Igom".¹⁹ Jalen je v romanu upošteval takratna spoznanja arheologije o koliščarskih naselbinah.²⁰ Zgodba (in naslov posameznega dela) se odvija okrog osrednjega lika, Ostrorogega Jelena: njegova osamosvojitev, zgradi si svoje kolišče in začne nov rod, selitev na Dravsko polje, sprememba načina življenja iz lovsko-nabiralniške do poljedelske skupnosti. Jalnova trilogija je kot del mladinske zgo-

¹⁵ Kenneth L. Donelson in Alleen Pace Nilsen, *Literature for Today's Young Adults* (Boston–New York–San Francisco, 2005), str. 225.

¹⁶ David L. Russell, *Literature for Children: A Short Introduction* (Boston–New York–San Francisco, 2005), str. 225–228.

¹⁷ Dragica Haramija, "Zgodovina v zgodbah", *Otrok in knjiga* 41, št. 90, str. 5–20. Ob analizi otroških in mladinskih besedil, ki sodijo med zgodovinska literarna dela, se je pokazalo, da se med zgodovinskimi obdobji pojavljajo kamena doba, srednji vek in obe svetovni vojni, med državami pa so največkrat omenjene Bizantinsko cesarstvo, Karantanija, Avstro-ogrška monarhija in Kraljevina Jugoslavija. Najpogostejše omenjeni predniki so škof Modest Gosposvetski, protestantski duhovnik Primož Trubar, vitez Erazem Predjamski, škof Anton Martin Slomšek, general Rudolf Maister, pesnik France Prešeren in pisatelj Ivan Cankar. Med atributi slovenstva pa je potrebno omeniti situlo iz Vač, knežji kamen, Brižinske spomenike in Trubarjev Katekizem.

¹⁸ Miran Hladnik je razvrstil zgodovinska dela po predstavljenih obdobjih, med njimi navaja 6 del o prazgodovini, ob romanu Ferija Lainščka *Skarabej in vestalka* (1997) in dveh delih Radivoja Reharja, *Semisiris* (1936) in *Argonauti* (1943), še Jalnovo trilogijo *Bobri* (1942–1943), ki pa jih ne obravnava podrobneje. Več o tem Hladnik, *Slovenski zgodovinski roman*, str. 80–81.

¹⁹ Mira Medved, "Beseda o pisatelju", v: *Bobri III: Vrb* (Ljubljana, 1974), str. 197.

²⁰ Opozoriti velja, da so novejša arheološka spoznanja o koliščarjih (mostiščarjih) z Ljubljanskega barja nekoliko drugačna kakor so opisana v Jalnovem delu; zlasti je drugačno mnenje o koliščarskem stavbarstvu, kar je predstavljeno v delu: Anton Velušček, *Koliščarji. O koliščarjih in koliščarski kulturi Ljubljanskega barja* (Ljubljana, 2010), str. 13 (dalje: Velušček, *Koliščarji*). Hkrati pa za zgodovinski žanr Starikova pojasnjuje, da "pogled v zgodovinsko preteklost v našem času nima več značaja arheološke rekonstrukcije. Ob opazovanju minulih dob umetniki v njih vidijo predvsem vir etičnih in duhovnih izkušenj." (Starikova, "K vprašanju tipologije zgodovinskega romana", str. 28).

dovinske proze omenjena tudi v prispevkih Igorja Grdine²¹ ter Ane Šela in Silvije Borovnik.²²

Koliščarji

Na Ljubljanskem barju so odkrili okrog 40 skupin kolišč (na približno 150 km²; od leta 2011 pa je Ljubljansko barje z dvema skupinama kolišč vpisano na Unescoov seznam svetovne kulturne dediščine. Gre za vpis prazgodovinskih kolišč okoli Alp, skupaj jih je vpisanih 111, in sicer ležijo na ozemljih šestih današnjih držav: Švice, Francije, Nemčije, Avstrije, Italije in Slovenije.²³ V zloženki *Koliščarji na Ljubljanskem barju*, ki je bila izdana ob vpisu leta 2011, je zapisano: "S svojo izjemno univerzalno vrednostjo prispevata k edinstveni predstavitvi prazgodovinskih koliščarskih civilizacij skupaj s prepoznavnimi kulturnimi in zgodovinskimi povezavami, ki so se raztezale v zaokroženem geografskem območju več kot 4500 let."²⁴ Leta 1875 so v bližini Iga na Ljubljanskem barju odkrili prvo skupino kolišč, prelomno pa je bilo tudi odkritje kolesa leta 2002, ki ga štejejo za najstarejše doslej najdeno kolo z osjo na svetu, staro je okrog 5200 let.²⁵

Temeljni vir, ki ga navaja Pregelj v seriji *Zgodbe s konca kamene dobe*, je monografija Antona Veluščka, v kateri je avtor nanizal raziskovalna spoznanja o koliščih in življenju na njih.²⁶ Med drugim je Velušček opisal lokacije kolišč okrog Alp (evropski okvir), orisal je geografsko lego kolišč na Ljubljanskem barju, predstavil raziskave o koliščarjih in njihovo življenje na tej lokaciji tudi časovno umestil. Koliščarji so, glede na arheološka obdobja, poseljevali Ljubljansko barje od približno 4400 p. n. št. do približno 1500 let p. n. št., torej na prelomu iz mlajše kamene dobe oz. neolitika v bakreno dobo oz. eneolitik, poselitev se je končala približno na sredi-

²¹ Igor Grdina, "Zgodovinski roman v slovenski književnosti", v: *Slovenski roman. Obdobja 21*, Mednarodni simpozij Obdobja – Metode in zvrsti, ur. Miran Hladnik. (Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003), str. 166.

²² Ana Šela in Silvija Borovnik, "Ženski liki sodobnih slovenskih pisateljic v izbranih zgodovinskih romanih", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 2 (2018), str. 557–586.

²³ Natančni podatki o vpisu kolišč okrog Alp na seznam kulturne dediščine UNESCO so dostopni v različnih publikacijah: Peter Suter, *Pfahlbauten = Palafittes: Candidature au patrimoine mondial de l'UNESCO "Sites palafittiques préhistoriques autour des Alpes" = Palafitte = Pile dwellings: UNESCO world heritage candidature "Prehistoric Pile dwellings around the Alps" = Kolišča: UNESCO-kandidatura za uvrstitev na seznam svetovne kulturne dediščine "Kolišča na jezerih in barjih okoli Alp"* (Bern, 2009); Velušček, *Koliščarji*, str. 6.

²⁴ "Koliščarji na Ljubljanskem barju", *Krajinski park Ljubljansko barje*, dostopno na: www.ljubljansko-barje.si/.

²⁵ Anton Velušček, Katarina Čufar in Martin Zupančič, "Prazgodovinsko leseno kolo z osjo s kolišča Stare gmajne pri Ljubljani", v: *Koliščarska naselbina Stare gmajne in njen čas* (Ljubljana, 2009), str. 197–222.

²⁶ Velušček, *Koliščarji*.

ni bronaste dobe.²⁷ Koliščarji niso zapustili pisnih virov, zato je toliko pomembnejša rekonstrukcija njihovega življenja na podlagi najdb (ostalin), ki so se do danes večinoma ohranile v močvirjih: ostanki lesenih hiš, uporabnih predmetov, orodij, oblačil ipd. Velušček navaja tri sodobne pristope k preučevanju arheologije, ki so bili uporabljeni tudi za analizo kolišč na Ljubljanskem barju: dendrokronologija (omogoča ugotavljanje starosti lesa), palinologija (preučevanje cvetnega prahu) in arheozoologija (preučevanje živalskih ostankov). Koliščarji so bili graditelji manjših naselbin, ki pa so bile stalno naseljene; rekonstrukcije koliščarskih vasi predvidevajo približno 10 kolib, ki so bile obdane z leseno ograjo; posamezna koliba je imela približno 25 m², bila je pravokotne oblike, zgrajena je bila na kolih, bila je dvignjena od tal, krita s slamo, škodlami ali drevesno skorjo, stene so bile narejene iz prepletenih šib (tudi brun), ometane z glino.²⁸ Koliščarji so bili nabiralci (nabirali so različne plodove narave, npr. robide, žir, drnulje, oreške, gozdne jagode, plodove divje vinske trte), poljedelci (gojili so lan, mak in različne vrste žita, posebej sta izpostavljena ječmen in pšenica), živinorejci (govedo, ovce, koze, svinje), ukvarjali so se z ribolovom in lovom (lovili so različne vrste ptic (npr. race) in sesalcev, med slednjimi zlasti jelene, srne, divje prašiče, tudi lisice, jazbece, polhe, občasno rjave medvede), z njimi so živeli psi kot udomačene živali. Poznali so učinke zdravilnih rastlin, nabirali so med. Najdene so bile ostaline iz lesa (ob kočah še vozovi, loki), gline (lonci, skodele, vrči) in izdelkov iz bakra (metalurgija bron; ostaline kovaških delavnic). Koliščarji z Ljubljanskega barja so bili tudi lončarji, izdelovali so različne predmete iz žgane gline (ob različnem posodju tudi okrasni predmeti), prvi metalurgi (znali so predelovati baker, bron, pozneje tudi zlato), ki so izdelovali uporabne (orodje, orožje) ter okrasne predmete, tkalci (tudi vrvarji) in kolarji. Z drevaki (izdelovali so jih iz hrastovih debel) so potovali po vodnih poteh, z vozovi po kopnem. Koliščarji so bili tudi popotniki in trgovci, imeli so stike z oddaljenimi kraji, kar dokazujejo najdbe orodij (npr. glajene kamnite sekire) s Stare gmajne pri Verdu, ki "naj bi izvirale iz Vzhodnih Alp ali celo od bolj daleč, morda celo s Češke. Ploščata sekira iz žada ali eklogita pa je prišla na Ljubljansko barje iz severozahodne Italije."²⁹ Neraziskani ostajata področji pogrebnih običajev koliščarjev in njihova duhovnost; pri slednji se arheologi naslanjajo zlasti na predmete, povezane z duhovnostjo (npr. najdena figuralna posoda), Velušček omenja tudi morebitno opazovanje neba (ozvezdje Oriona, ozvezdje Severnega križa ali Laboda).³⁰ Vsa po Veluščku povzeta dejstva o koliščih in koliščarski kulturi, je mogoče opaziti tudi v seriji *Zgodbe s konca kamene dobe*; in sicer tako v zgodbi kakor tudi v informativnem dodatku posameznega dela serije.

²⁷ Prav tam, str. 9, 22.

²⁸ Prav tam, str. 54.

²⁹ Prav tam, str. 38–39.

³⁰ Prav tam, str. 101–103.

Analiza serije *Zgodbe s konca kamene dobe*

Vse teoretične študije o zgodovinskem žanru poudarjajo, da je v tovrstni prozi čas precej natančno določen, avtor torej v delu poustvari odnose med posamezniki in družbo, tako postane zgodovinska zgodba socialna slika življenja v nekem času in prostoru. Sebastijan Pregelj je v prvih šestih delih serije *Zgodbe s konca kamene dobe* v poljudni obliki uporabil (primarne) zgodovinske vire, ti so ob koncu vsake knjige tudi navedeni; vsi deli serije, izjema je sedmi, zaključni del, vsebujejo na koncu razdelek s stvarnimi podatki, ki jih je mogoče opaziti v literarnem delu. V prispevku je pri analizi posameznega dela predstavljena pustolovska zgodba, ki vsebuje zgodovinska dejstva, kar je razvidno iz opisov v dodatku posameznega literarnega dela. V nadaljevanju sta podana dva primera rabe zgodovinsko preverjenih dejstev v fiktivni zgodbi.

- Iznajdba kolesa oz. voza:
- V literarnem delu: Stric Oblak izdela leseno sonce, pozneje ga imenuje kolo.
- V informativnem dodatku: "LESENO SONCE, ki ga je izdelal stric Oblak, je kolo in velja za eno najstarejših ohranjenih koles na svetu. Bilo je del voza, najverjetneje preproste cize. Narejeno je iz jesenovega in hrastovega lesa. Našli so ga na ostankih kolišča Stare gmajne pri Vrhniki. Staro je okoli 5200 let."³¹

Ötzi:

- V literarnem delu je Ötzi Brinov in Črnin sodobnik, o njem pripovedujejo tisti, ki so preživeli plaz; pogrešali so dva člana skupine, enega so našli mrtvega, drugega, Oca, pa niso našli.³²
- V informativnem dodatku: "Ötzi je 'ljubkovalno' ime najstarejše človeške mumije s področja Evrope. Odkrili so jo leta 1991, ko sta izletnika na italijanskem ledeniku v öztalskih Alpah naletela na zamrznjeno človeško truplo. Sprva so mislili, da je ponesrečenec naš sodobnik, hitro pa se je izkazalo, da gre za zelo dobro ohranjeno človeško mumijo. Raziskovalci so jo umestili v 34. stoletje pr. n. št."³³

Na enak način so v fiktivno zgodbo vpletena tudi vsa druga (pra)zgodovinska dejstva, ki so opisana v dodatkih, kar je navedeno pri analizi posameznega dela (arheološke najdbe in znanstveni zapisi o koliščih in kočah na njih, opis drevaka, hrane, posodja, oblačil ipd.).

³¹ Sebastijan Pregelj, *Zgodbe s konca kamene dobe 1: Deček brin na domačem kolišču* (Dob pri Domžalah, 2016), str. 68.

³² Sebastijan Pregelj, *Zgodbe s konca kamene dobe 5: V snegu in ledu* (Dob pri Domžalah, 2019), str. 62.

³³ Prav tam, str. 87.

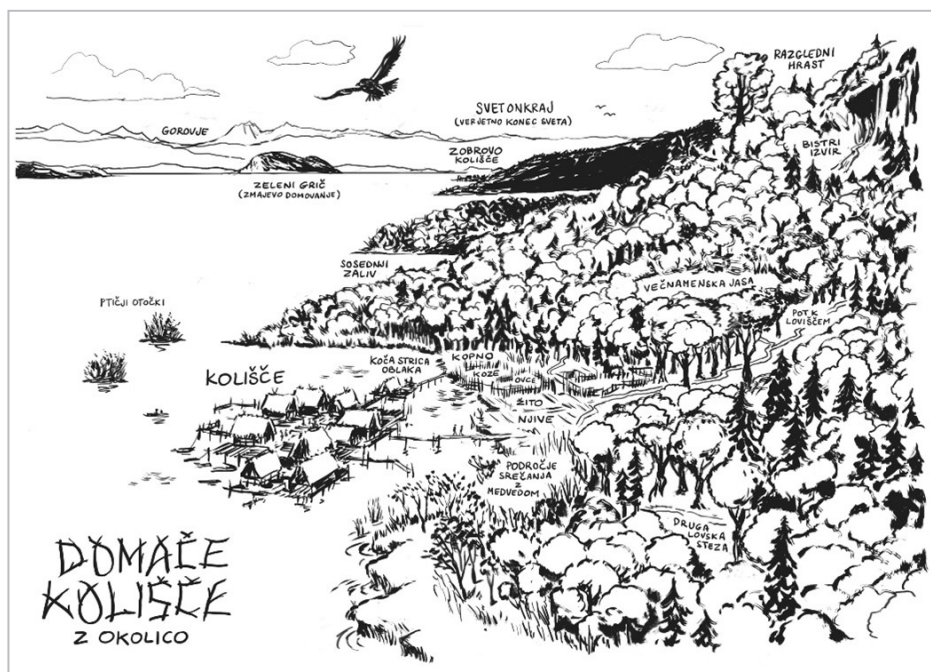
Zgodbe s konca kamene dobe 1: Deček Brin na domačem kolišču (2016)

Opisno naslovljena poglavja se izmenjujejo, dogajanje je postavljeno kronološko zaporedno, med dogajanje pa so umeščena retrospektivna poglavja, ki so podana skozi pripovedovanje o minulem (ded Volk je izkusil življenje, zato je največ vedel) ali drugačnem (Piskačevo pripovedovanje o življenju onkraj planin).

Zgodba nima datiranega književnega časa; začne se deset dni po prazniku Sonca (začetka pomladi, po našem štetju torej konec marca neimenovane- ga leta), ko je Brinov 9. rojstni dan. To je bil pomemben mejnik v odraščanju dečkov koliščarski skupnosti, "odtlej bo lahko hodil z moškimi, se od njih učil in jim pomagal pri lovu, ribolovu in drugih delih."³⁴ Do devetega leta je deček preživel svoj čas z ženskami; tudi drugače je natančno predstavljena delitev dela po spolu: moški so skrbeli za koče, drevake, živino, lov in ribolov, ženske za nabiralništvo, popravljale so mreže, šivale, skrbale za dom in otroke. Na domačem kolišču živi Brinova razširjena družina: oče Medved, mama Svetla, bratje Hrast, Bor in Ris, sestra Leska, ded Volk, teta Breza, stric Oblak. Drugi stranski liki niso omenjeni z imeni (izjemi sta pastirja Čuk in Skovik). Vsa osebna imena so povezana z naravo in predstavljajo karakterje literarnih likov, hkrati pa namigujejo na posameznikov značaj; ime torej ni danost, temveč si ga prislužijo. Književni prostor je opredeljen v besedilu in na vezni ilustraciji (zemljevid domačega kolišča, *slika 1*): jezero in kolišče na njem; na bregu pa njive, ograde z živino, gozd, gričevje in gorovje ter svet onkraj, kjer je najbrž konec sveta.

A Brin se ni zadovoljil z očetovo (praktično) razlago, zanimalo ga je več, npr. spreminjanje letnih časov, vremenski pojavi, naravne danosti, kaj je na drugi strani konca, zato so ga očarale pripovedi Piskača, tujca, ki je prišel trgovat na njihovo kolišče. Piskač je znal igrati na koščeno piščal, razlagal je o morju in ladjah, o navadah drugih ljudi; prodajal je nepoznane stvari, pri njih je kupil kože in sušeno meso. Brin se je že takrat odločil, da mora videti vse to, o čemer je pripovedoval Piskač. Zanimivo je tudi na jezikovni ravni opisana iznajdba kolesa (oz. voza): stric Oblak je govoril najprej o lesenem soncu, nato sta z Brinom govorila, da delata reč, potem jo stric imenuje čudovita stvar, ker se je izkazala za res koristno. Ves čas je predstavljeno življenje koliščarjev v sozvočju z naravo, deček se je učil preživetja z opazovanjem in z delom, s sodelovanjem v skupnosti. Brin je našel mrtvo človeško ribico, za katero verjamejo, da je mladič zmaja, zato jo je ded vrgel na ogenj in s tem prepreči katastrofo (namig na verovanje in obred). Deček

³⁴ Sebastijan Pregelj, *Zgodbe s konca kamene dobe 1: Deček brin na domačem kolišču* (Dob pri Domžalah, 2016), str. 9.

Domače kolišče z okolico (Deček Brin na domačem kolišču (2016), str. 2–3)

je udomačil sokola, na kar je bil zelo ponosen, saj je vedno rad poslušal zgodbo o tem, kako je njegov ded udomačil volka in si tako tudi pridobil svoje ime.

V "Dodatku" so stvarno opisana kolišča, hrana, drevak, človeška ribica, kolo³⁵ in koščena piščal;³⁶ sledi navedba uporabljenih virov.³⁷

³⁵ S stališča stvarnih opisov je treba opozoriti na dvojezični vodnik po razstavi *Kolo = Wbele: 5200 let/years*, v katerem so opisane najdbe s kolišč na Ljubljanskem barju. Zlasti zanimiv je bogat fotografski material lokacij izkopavanj in najdenih predmetov, npr. sekire, obdelan les, sklade in drugo posodje, puščice, šila. Ob koncu vodnika so pregledno nanizani pomembni izumi človeštva, tudi kolo z osjo (str. 190). Vodnik so leta 2014 izdali Muzej in galerije mesta Ljubljane. Razstava "Kolo: 5200 let" presega klasične muzejske okvire in temelji na konceptu predstavitve, s katerim želimo poudariti neločljivost znanosti, umetnosti in dediščine" (*Kolo = Wbele: 5200 let/years* (Ljubljana, 2014), str. 5–7).

³⁶ V Narodnem muzeju Slovenije je na stalni razstavi mogoč ogled piščali iz Divjih bab, ki je datirana približno 60.000 pr. n. št. in velja za najstarejšo piščal na svetu, več o tem na spletni strani Narodne galerije, *Neandertalčeva piščal, Piščal iz Divjih bab*. O piščali iz Divjih bab piše tudi Boštjan Odar, "Potočka zijavka: Fertility Rites in the Raining Cave", *Studia Mythologica Slavica*, št. 15 (2012), str. 24–25.

³⁷ Med uporabljenimi viri je gotovo najpomembnejši *Koliščarska naselbina Stare gmajne in njen čas = Stare gmajne pile-dwelling settlement and its era.*, ur. Anton Velušček (Ljubljana, 2009). V zborniku je podan natančen opis najdb z Ljubljanskega barja v 2. polovici 4. tisočletja pr. n. št., veliko je slikovnega materiala (fotografij nahajališč, grafičnih prikazov, skic različnih predmetov).

Zgodbe s konca kamene dobe 2: Do konca jezera in naprej (2016)

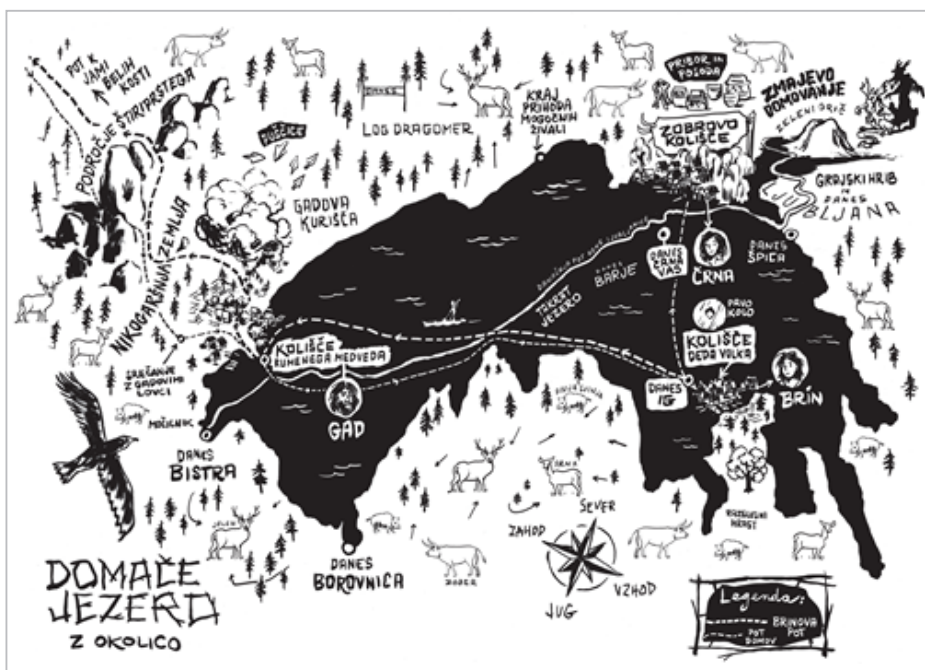
V uvodu so nanizana Brinova junaštva iz prvega dela, zgodba se dogaja naslednje pomlad. Brin je star 10 let, mamu pelje na Zobrovo kolišče, ki je stalo na drugi strani jezera, to kolišče je bilo najbližje Zelenemu griču, na katerem je prebival zmaj (današnji ljubljanski grič, kar je razvidno iz ilustracije, *slika 2*).

Še bolj kot Zeleni grič je Brina zanimala Sončnica, stara ženska, ki "pozna preteklost, vidi prihodnost in razume skrivnosti."³⁸ Brinova mama je zamenjala meso in kože za lončevino (blagovna menjava), ki jo je dela Zobrova žena Lilija, njuna hči Črna pa je Brinu razkazala kolišče in mu povedala o skrivnostih, ki jo je bila prerokovala njena teta Sončnica: o jami belih kosti in o mogočnih živalih prednikov, ki bodo prišle pit vodo blizu njihovega kolišča; dokler ljudje teh živali ne bodo pregnali, bo mir na jezeru. Črna je zaupala Brinu, da bo šla iskat jamo, ker so menda v njej slike mogočnih živali prednikov in je menila, da jih bo potem lažje prepoznala.³⁹ Ko je Črna izginila, so jo vsi iskali; Brin, ki je edini vedel, kam je šla, ni izdal njene skrivnosti, temveč se je odpravil za njo. Treba je bilo mimo kolišča Rumenega medveda, kjer ga je sprejel Gad, največji bojevnik na jezeru. Ta je Brinu razkazal postopek predelave rude, iz katere so izdelovali rdeče konice puščic. Od tam se je Brin odpravil čez nikogaršnje ozemlje, nato je prišel do ozemlja Štiriprstega. Slednjega so se vsi bali, a je Brin kmalu ugotovil, da so ljudje oblečeni v volčje kožuhe, niso pol ljudje pol volkovi, kakor se je govori. Ujeli so ga, a ga je rešila Črna, ki je napovedala, da bo sonce za vedno ugasnilo, če ju ne bodo izpustili (nastopi sončev mrk). Prestrašeni Štiriprsti in njegovi ljudje so pospremili Črno in Brina do jame, čez katero pada slap, zato se ne vidi vhoda; v jami so res odkrili okostja in poslikave, Brina pa je posebej zanimala narisani zemljevid, ki je prikazoval pot do morja. Kot lajtmotiv je Črna ponovila tetino prerokbo. Ker se je Štiriprsti prepričal o Črнинih besedah, ju je začel ceniti, podaril jima je mehur z vodo in jima zaželel srečno pot. Otroka sta se vrneta na kolišči, veselje je bilo nepopisno. Neko noč je Brin sanjal, da ga je pičila kača; ker ni mogel spati, se je odpravil iz koče in je tako preprečil požar; zla slutnja se je spremenila v srečen konec. Čez nekaj dni je Črna prvič opazila velike živali, Sončnica je dala poklicati predstavnike vseh kolišč in jim je spregovorila (ponovi se motiv prerokbe). Črna in Brin sta v tisti množici čutila, da "obstajajo stvari, ki so večje od tega, kar vejo in poznajo."⁴⁰

³⁸ Sebastijan Pregelj, *Zgodbe s konca kamene dobe 2: Do konca jezera in naprej* (Dob pri Domžalah, 2016), str. 12.

³⁹ Npr. "v slovenskem prostoru lahko prepoznamo primere jamskih arheoloških najdišč, katerih celoten vsebinski kontekst, ki vključuje tudi ustno izročilo /.../" (Alja Žorž, *Obredna pokrajina: jame v Sloveniji in Istri kot obredni prostori* (Ljubljana, 2016), str. 13). Avtorica deli jame glede na namembnost na obredne (ritual, vera) in neobredne (v njih so bili ljudje v različnih obdobjih stalno naseljeni ali so pa so jih imeli za sezonske postojanke; nekatere jame so uporabljali kot grobišča).

⁴⁰ Prav tam, str. 75.

Domače jezero z okolico (*Do konca jezera in naprej* (2016a), str. 2–3)

Ob koncu knjige so dodani stvarni podatki o izdelovanju glinenih posod, o izdelovanju lokov, sončevem mrku, jamskih poslikavah⁴¹ in mamutih (posebej je poudarjeno, da so mamuti živeli veliko pred koliščarji, zato ni mogoče, da bi jih ti videli), dodani so viri.

Zgodbe s konca kamene dobe 3: K morju (2017)

V tretjem delu se Brin odpravi na dve nevarni poti: najprej k toplemu potoku (Krim), nato odideta s Črno k morju (Tržaški zaliv; Sesljan), kjer se tretji del tudi zaključi; književni čas je približno eno leto. Na prvo pot so se odpravili moški z domačega kolišča, ker je primanjkovalo hrane, saj je bila zima dolga in ostra. Pripovedovali so si, da je pod Goro topli potok, ki nikoli ne zamrzne, a nihče ni bil prepričan, ali je potok resničen (in seveda ali zgodba drži), saj še nihče s koli-

⁴¹ Npr. doslej edine odkrite jamske slike pri nas so v jami Bestažovca pri Sežani (2010); gre za približno 50 stenskih risb, njihova starost je okrog 7000 let, zanje je bila uporabljena okra, o čemer poroča Andrej Mihevc, "Bestažovca in njene risbe", *Jamar* 3, št. 1 (2010), str. 6.

šča ni bil tam. Na poti so jih čakale hude preizkušnje, kajti lovci bi kmalu lahko postali plen sestradanih volkov, kakor že mnogi pred njimi, ki se niso vrnili z lova, ker so jim "zimski duhovi požrli srce".⁴² Ko so prišli h Gori, se je Brinov oče odločil, da jo bodo obhodili, menil je, da bodo tako našli topli potok, ker vse reke tečejo navzdol. Potoka niso našli, a je bilo njihovo razočaranje kratkotrajno, saj jim je Brinov sokol pokazal pot: ugotovili so, da gre za ponikalnico, zato potoka z doline ni mogoče najti. Nalovili so rib in se vrnili na domače kolišče, tam pa so med njihovo odsotnostjo zaradi lahkote izbruhnili prepiri; ti se umirijo takoj po prihodu lovcev, saj je bila lakota premagana.

Vso zimo sta Črna in Brin načrtovala, da bosta na začetku pomladi odšla k veliki slani vodi, o njunih načrtih je vedela le Sončnica, ki jima je naročila, naj gresta na pot tisti dan, ko bodo živali prednikov prišle pit vodo. Črna in Brin sta vsak zase velikokrat narisala pot do morja (*slika 3*), ki sta jo videla v jami belih kosti, da zemljevida ne bi pozabila. Sončnica jima je pred odhodom razkrila, da je bila v kristalni jami pod Sončno goro in da se je vsega, kar zna, naučila na poti: spoznavanje novega in neznanega je pomembno. Črni je predala prstan, ki ga je prinesla s svoje poti, ta naj bi bil znamenje, da na jezerskih koliščih vedo za veliko slano vodo. Brin se je poslovil od deda Volka, ta je slutil, da se nekaj dogaja, a ga ni izdal; Sončnica jima je obljubila, da bo po njenem odhodu seznanila koliščarje, da sta se odpravila k morju; povedala jim je, da sta Brin in Črna drugačna od njih, zato sta morala na pot. Po poti sta Brin in Črna doživela veliko prijaznih sprejemov in pomoči (npr. Skala, Rdečebradec, Drzna, Riba),⁴³ prisotna sta bila na srečanju predstavnikov različnih rodov, ki so imeli skupnega sovražnika, Golobradega, ki je ugrabljaj ljudi in jih zaslužnil. Skovali so načrt, kako se ga bodo ubranili, vse klane je nagovoril Rdečebradec, ki je prihajal izpod Sončne gore. Najbolj neljubi dogodek na poti je bila ugrabitev, vendar ju je Brinov sokol rešil, napadel je Golobradega, onadva sta mu med tem pobegnili. Ob morju je bilo vse drugače: hiše so bile lesene, vonj in veter sta bila drugačna, njune ustnice so bile slane, prvič sta slišala škržate, njune ustnice so bile slane, morje ju je navdušilo. Gostil ju je Riba, dal jima je primernejša oblačila (oblečena sta bila v kožo, on jima da oblačila iz mehke tkanine) in jima razkazal tržnico: na njej je bilo veliko predmetov, ki sta jih Črna in Brin prvič videla, zato jih nista znala poimenovati, za večino tudi nista vedela, čemu služijo. Posebno zanimanje je pri Črni zbudil jantar, na podlagi tega jima je Riba razložil pomen trgovskih poti. Zavedala sta se, da je imel Skala prav, ko jima je rekel, naj si čim več zapomnita in odneseta s seboj, pri čemer ni mislil na materialne, temveč na duhovne dobrine. Zgodba se zaključuje z Brinovimi sanjami o vrnitvi na domače kolišče.

⁴² Sebastijan Pregelj, *Zgodbe s konca kamene dobe 3: K morju* (Dob pri Domžalah, 2017), str. 14.

⁴³ Črna je na poti ugotovila, da obstajajo različni jeziki: "Dlje kot sva od doma, bolj smešno govorijo." (Prav tam, str. 63).

Zemljevid poti k morju z okolico (*K morju* (2017), str. 2–3)

Ob koncu knjige so dodani stvarni podatki o menjalni trgovini, obsidianu, jantaru, jantarni poti; navedeni so viri.⁴⁴

Zgodbe s konca kamene dobe 4: Pri Kamnitem stolpu (2018)

V četrtem delu se zgodba iz tretjega dela nadaljuje; Črna in Brin sta bila na začetku še vedno pri Ribi, ta jima je vsak dan pokazal kaj novega (npr. pridobivanje soli), učil ju je besed za stvari, ki jih nista poznala. Tudi v tem delu je pomembno pripovedovanje zgodb: Črna in Brin sta Ribi pripovedovala o svojih doživetjih na poti proti morju, Riba pa njima o svojem brodolomu na morju in pristanku na drugi strani morja, kjer je spoznal Tara. Njegovo ljudstvo je prišlo z otoka velikanov (današnja Malta), ki je blizu dežele, kjer so doma skrivnosti.⁴⁵ Pridruži

⁴⁴ Npr. opis jantarne poti in najdišč jantarja na ozemlju današnje Slovenije, več o tem: Borut Križ, *Jantar: dragulji Baltika* (Novo mesto, 2017), str. 27–43.

⁴⁵ Sebastijan Pregelj, *Zgodbe s konca kamene dobe 4: Pri Kamnitem stolpu* (Dob pri Domžalah, 2018), str. 18; pojavi se verovanje v to, da so prišli velikani z zvezd.

se jim je Val, Ribov nečak, ki je živel v utrdbi Golobradega (*slika 4*), zato je veliko vedel o njem: vsi so se ga bali, ker je bil nasilnež, vsi so mu darovali hrano in dragocenosti, "ne ker bi ga spoštovali, pač pa zato, ker se ga bojijo."⁴⁶ Val, Črna in Brin so se namenili s trgovcem odpeljati čez morje, Riba jim je rekel, da bo šel z njimi, saj jih bo le tako varoval, ker ljudje niso samo dobri.

Rodovi, ki so se v notranjosti združili proti Golobrademu, so ga premagali, vendar je bil njegov naslednji napad uspešen: zajel je Drzno in njene može. Črna, Brin in Val so odločeni, da bodo pomagali Drzni, zato so skovali načrt, ki je uspel. Podtaknili so požar, ki je vse stražarje usmeril v gašenje Golobradove koč, oni pa so med tem rešili ujetnike. Golobradi je ujel Črno, v zameno je zahteval Drzno in Brina. Rešil jih je potres (še en naravni pojav, ki si ga niso znali razlagati), saj je nastala zmeda, kamniti stolp se je porušil, kar je na simbolni ravni pomenilo konec Golobradove strahovlade. Brin in Črna sta obžalovala, da ne bosta potovala v deželo čez morje, a sta se zavedala, da morata čim prej oditi z obale. Z Drzno in njenimi možmi sta se odpravila na Pusto goro, kjer je bilo zanje varno. Njihova vrnitev na Pusto goro je sprožila veselje in praznovanje, prvič sta plesala in prvič sta slišala zvoke, ki se niso mogli primerjati z ničemer, kar sta slišala do takrat: "Gledala sta ljudi, ki so iz lesa, kosti in kamnov izvabliali najrazličnejše zvoke. In vsi ti zvoki so se ujemali in zvenelo je prav."⁴⁷ Ljudje so se zavedali, da so varni, če držijo skupaj in sodelujejo; bil je dober občutek skupnosti.

V stvarnem dodatku so opisani sol in pridobivanje te, opisani so megalitski templji na Malti, predstavljen je UNESCO ter glasbila, ki so jih poznali v kameni dobi. Sledi seznam uporabljenih virov.

Zgodbe s konca kamene dobe 5: V snegu in ledu (2019)

V petem delu je opisana Brinova in Črnina pot čez Alpe; začetek zgodbe je postavljen na Pusto goro, kjer se konča prejšnji del. Na pot so se odpravili Vran in njegovi možje, ki so bili namenjeni do poletnega bivališča Vranovega brata, Brkatega Sera in njegove žene Cvetke, Brin in Črna sta se jim pridružila. Na poti je bilo veliko naravnih ovir, najbolj nevarno je bilo prečkanje reke. Vranovi so prinesli sol, Serovi so jim v zameno dali drobnico, nato so se odpravili vsak v svojo smer, Vranovi nazaj domov, Brkati Ser, žena, Črna in Brin pa čez gore (Alpe) proti zimskemu bivališču Sera in njegovega klana (*slika 5*).

⁴⁶ Prav tam, str. 27.

⁴⁷ Prav tam, str. 83.

Zemljevid Kamnitega stolpa z okolico (Pri Kamnitem stolpu (2018), str. 2–3)

Črna in Brin sta izvedela o kopanju rude v Rdečem rogu (povezava z rudarjenjem in predelavo bakra; Vran je prepričan, da je takšnih skal – rudnikov več), preden so se odpravili na pot, jima je Cvetka izdelala topla oblačila (kože za oblačila in obutev, slamnati ogrinjali za zaščito pred dežjem in snegom). Na pol poti so se ustavili v Serovi postojanki, kamor so se po nesreči v rudniku, ki so ga imenovali Štiri glave, umaknili Rigel, Ber in Falker. Slednji je bil hudo poškodovan in je še isto noč umrl. V tej noči je imel Brin čudne sanje, poslovia sta se tudi njegov ded Volk in sokol; Brin je razumel minljivost življenja in dedov nasvet, da je treba imeti "odprto srce, ker so ljudje večinoma dobri, pa tudi odprte oči, ker zna biti vmes kakšen slab. Med vsakim zrnjem se najde kamen."⁴⁸ Rigel in Ber sta pot nadaljevala z Brkatim Serom, pred nekim meliščem pa je Ber popotnike opozoril, da je prečkanje zelo nevarno, saj da so pred nekaj leti v plazu prav tam izgubili dva moža, Oca niso našli.⁴⁹ Njihova skupna pot se je končala na stičišču različnih poti, od koder sta Brin in Črna nadaljevala pot z Belim hra-

⁴⁸ Sebastijan Pregelj, *Zgodbe s konca kamene dobe 5: V snegu in ledu* (Dob pri Domžalah, 2019), str. 51.

⁴⁹ Prav tam, str. 63: gre za zanimivo navezavo na odkritje najstarejše človeške mumije na evropskih tleh.

Zemljevid poti čez gore (*V ledu in snegu* (2019), str. 2–3)

stom in njegovimi možmi, ter z Riglom in Berom. Črna je bila prva, ki je izrazila dvom, da ne hodita v pravo smer, kmalu pa je tudi Beli hrast začel ugotavljati isto: Črno je motilo, da ni prepoznala pokrajine, Belega hrasta pa to, da nista po imenih prepoznala ljudi z jezera, h kateremu so bili namenjeni. Jezero res ni bilo pravo, a sta bila polna upanja, ko je na Rilčevem kolišču Mačica ugotovila, v katero smer morata nadaljevati pot, ker ne iščeta le jezera, iščeta ljudi.⁵⁰ V tem delu je Brin prvič omenil, da si bosta s Črno postavila svoje kolišče, če njuni ljudje ne bodo razumeli, česa vsega sta se naučila na poti. Zgodba se zaključi na Rilčevem kolišču, saj sta se Črna in Brin zavedala, da zaradi bližnje zime ne moreta nadaljevati poti. Kljub temu je konec idiličen, predstavljeno je njuno iskreno zaupanje in nakazuje porajajočo se ljubezen.

V informativnem delu so opisani Ōtzi, prazgodovinska kolišča okoli Alp, prvi metalurji in prvi rudarji. Dodan je seznam zgodovinskih virov.

⁵⁰ Prav tam, str. 81: Brin in Črna sta ob naštevanju prebivalcev različnih jezer prepoznala imena prebivalcev njenega jezera (Gad, Rumeni medved).

Zgodbe s konca kamene dobe 6: Vrnitev (2020)

Črna, Brin, Ber in Rigl so na Rilčevem kolišču preživljali zimo, pri čemer so se dogovorili, da bodo spomladi odšli skupaj na pot do Brinovega in Črninega jezera. Ber in Rigl se nista želela vrniti domov, saj jima je bilo žal mrtvega prijatelja, hkrati pa nista vedela, kako naj slabo novico preneseta njegovemu očetu. Hkrati jima je bila všeč Brinova zamisel o novem kolišču, ki sta ga bila pripravljena zgraditi z Brinom in Črno. Na Rilčevem kolišču so preživeli mirno zimo, ko pa se je začelo toploti, se je zgodila nesreča, ki se je končala brez smrtnih žrtev. Led na jezeru je počil in Rilčev sin Šakal je padel v vodo. Z uigrano reševalno akcijo so ga rešili, predvsem Rigel je bil najbolj zaslužen, saj je skočil v ledeno vodo, da je mladenci rešil življenje. Si je pa s tem pridobil naklonjenost Šakalove sestre Sinice, ki je z očetovim (Rilčevim) dovoljenjem postala Riglova družica. Črna in Sinica sta se veliko družili, nekega dne pa sta izginili; vsi so ju iskali. Brin, Rigl, Ber in pes Mrcina so ju šli iskat, izkazalo se je, da so ju ugrabili ljudje z druge strani hrasta, ki zaznamuje mejo med Rilčevim ozemljem in ozemljem drugih.

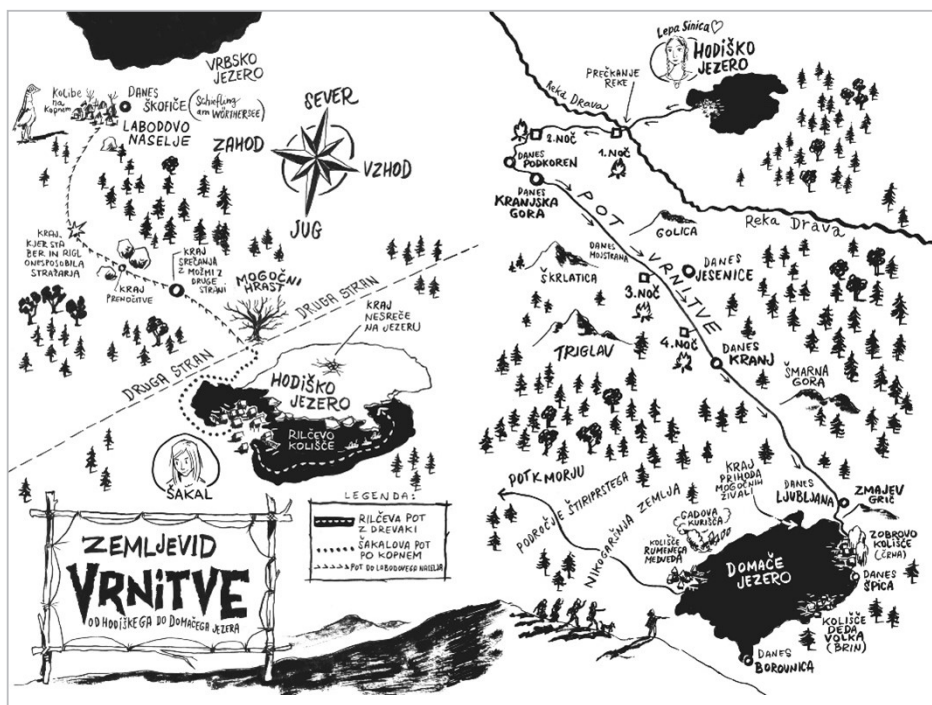
Kmalu so našli naselje ljudi z druge strani hrasta: "Med kočami je stala visoka postava, pol človek pol labod. Noge je imel človeške, tudi del trupa je bil videti kot pri človeku, le da je imel namesto rok bele peruti in namesto hrbta ptičji rep. Med rameni je imel grbo, iz katere se je dvigal dolg vrat, na katerem je bila drobna, bela glava."⁵¹ Izkazalo se je, da je šlo za obred, tudi ugrabitev Črne in Sinice je bila povezana z njim, a so ju pravočasno našli in rešili.⁵² Razkrije se, da je bil na jezeru prej en sam rod, ki se je zaradi nesoglasij razdelil, prebivalci z druge strani so bolehal, zato so ugrabili mladi ženski, da bi popravili svojo gensko sliko. Pred odhodom proti Brinovemu in Črninemu jezeru se je Sinica veliko družila z mamo Lesko in jo spraševala o uporabnih rečeh, nato je napočil dan odhoda. Pot ni bila dolga, že četrty dan sta Brin in Črna zagledala gore, ki se jih vidi z njihovega jezera, zato sta vedela, da hodijo v pravo smer.⁵³ Na Zobrovem kolišču so se prišlekov razveselili, seveda najbolj domače hčere Črne, poslali so po Brinovega očeta Medveda in druge prebivalce kolišča deda Volka. Veselje ob Brinovi in Črnini vrnitvi je bilo nepopisno, saj ni nihče več verjel, da sta živa ali da se bosta vrnila, izjema je bila Sončnica. In na vprašanje, zakaj sta sploh odšla z domačega jezera, je Brin odgovoril, da iz radovednosti in da se je vse skupaj začelo s Piskačevim prihodom na njihovo kolišče.⁵⁴ Zbranim sta

⁵¹ Sebastijan Pregelj, *Zgodbe s konca kamene dobe 6: Vrnitev* (Dob pri Domžalah, 2020), str. 49.

⁵² Prav tam, str. 49–60: obred je povezan z ozvezdjem Severnega križa ali Laboda.

⁵³ Prav tam, str. 77: ponovno se pojavi motiv o verovanju v živali prednikov, ki prinašajo mir, če jih rodovi spoštujejo.

⁵⁴ Prav tam, str. 87: "Tri malhe stvari, ki jih je tujec prinesel tik pred zimo, so pomenile tri malhe vprašanj. Veliko od tega, kar je povedal in pokazal, je bilo za nas novo. Na vse, kar smo ga vprašali, je imel odgovor. Imel pa sem občutek, da mu vsakdo od nas verjame le toliko, kolikor je pripravljen verjeti. Kar je

Zemljevid vrnitve (Vrnitev (2020), str. 2–3)

povedala, da si bosta naredila svoje kolišče; na vprašanje kje bo stalo, je odgovorila Sončnica: da bo na mestu, kjer hodijo živali prednikov pit vodo, ker Brin in Črna, ki sta videla in doživela več kot vsi drugi prebivalci jezera, razumeta več.

V informativnem dodatku so razloženi štirje uporabljeni pojmi: o začetkih poljedelstva in kmetovanja, živinoreji in o duhovnosti koliščarjev. Dodani so zgodovinski viri.

Zgodbe s konca kamene dobe 7: Nov dom (2021)

Črna in Brin sta ob vrnitvi na domače jezero opazila veliko sprememb, zlasti razprtije, ki so se med kolišči pojavile v času njegove odsotnosti. Hkrati sta tudi sama napovedala spremembe, vendar napovedano marsikomu ni ustrezalo, tudi Brinovemu očetu ne. Temeljna Brinova podviga sta bila dva: zbrati

bilo neznano, bi hoteli, da ostane neznano."

vse voditelje rodov, da se povežejo; ustanovitev lastnega kolišča. Ob zamerah, ki sta jih Brin in Črna čutila, ko sta se vrnila domov, se je zdelo, da rodov ne bo mogoče pomiriti, a je Brinu – po zgledu Rdečebračdevega nagovora o zavezništvu – uspelo.⁵⁵ Ob enakonočju je zbral na hribu, od koder se vidi zaliv, kamor hodijo živali prednikov, predstavnike vseh kolišč z domačega jezera in okolice: Medveda, Zobra, Jelena Gada in Štiriprstega. V zank miru so skupaj prižgali kres, sklenili so zavezništvo:

Preden je na griču zavladalo veselje, se je Gad obrnil k Brinu: 'Takole bom rekel,' je pljunil vstran. 'Če se bo še kdaj zgodilo, kot se je pozimi, bom najprej poklical tebe. Če ne bova našla rešitve, bova poklicala očete rodov. Skupaj se bomo znali dogovoriti.'⁵⁶

Brin in Črna, Sinica in Rigl ter Ber so postavili novo kolišče na jezeru, in sicer na mestu, kamor so hodile pit vodo živali davnih prednikov. Na bregu so naredili ograjo za živino, pripravili so zemljo za sejanje žita, ki ga je s seboj prinesla Sinica. Kmalu so se na kolišče začeli priseljevati tudi drugi. Domači pes Mrcina je na kolišče pripeljal svoje mladiče, pol volkove, pol pse, ki so se na življenje med ljudmi hitro privadili. Ta motiv se navezuje na prvo knjigo, v kateri je ded Volk pripovedoval, kako je dobil svoje ime. Zgodba se zaključí s petletnim časovnim preskokom, pri čemer hkrati pokaže na ustaljenost in minevanje, na cikličnost v življenju ljudi (in zgodovine). Čeprav je umrla Sončnica, je predala svoje znanje Črni; Črna in Brin sta imela dva otroka, rod se je nadaljeval: "Ko je zvečer Brin na ploščadi ostal sam, se je zastrmel v jezersko gladino. Razmišljal je o tem, da jim je dobro."⁵⁷ In po mnogih letih je na jezero spet prišel Piskač.

Sklep

Serijska *Zgodbe s konca kamene dobe* prikazuje večplastno zgodbo, ki je utemeljena na realnih spoznanjih arheološke stroke, zlasti se navezuje na ostaline iz različnih nahajališč nekdanjih koliščarskih naselbin, pa tudi spoznavanje življenja drugih skupnosti (npr. ob morju, kjer so pomembne tudi pomorske poti; skupnosti, ki živijo v notranjosti). To je njen zgodovinski del (fakt), v katerem gre za prepričljiv oris življenja koliščarske civilizacije na Ljubljanskem barju. V fikcijo pa sodijo literarni liki, njihova dejanja in opisani dogodki; domišljjski

⁵⁵ Sebastijan Pregelj, "Zavezništvo", v: *Zgodbe s konca kamene dobe 3: K morju* (Dob pri Domžalah, 2017), str. 56–59.

⁵⁶ Sebastijan Pregelj, *Zgodbe s konca kamene dobe 7: Nov dom* (Dob pri Domžalah, 2021), str. 65.

⁵⁷ Prav tam, str. 79.

Zemljevid kolišč na domačem jezeru (Nov dom (2021), str. 2–3)

del zgodbe je pot, ki jo opravita Brin in Črna, čeprav je ta vezana na realne geografske prostore.

V seriji sta glavna književna lika Brin in Črna, ki ju najprej veže radovednost, nato prijateljstvo, iz katerega se rodi ljubezen. Stranski literarni liki so prebivalci domačega jezera (in domačega kolišča, torej kolišče deda Volka in Zobrovo kolišče), med njimi imajo pomembno vlogo Sončnica, ded Volk in tujec Piskač. Vsem trem je skupno to, da so videli in doživeli več kot drugi ljudje z jezera, ob pripovedovanju o doživetem postanejo Črni in Brinu vzor. Drugi prebivalci jezera so le bežno omenjeni oz. so povezani s posameznim dogodkom. Enako je z literarnimi liki, ki jih Brin in Črna srečujeta na svoji poti, saj so večinoma predstavljeni kot kolektivni lik nekega rodu, redkeje je izpostavljena kakšna karakterna poteza posameznika, izjema so književni liki, ki so ob Brinu in Črni v posameznem delu nosilci dogajanja, torej gre za epizodne like (v prvem delu Piskač, v drugem delu Sončnica, v tretjem delu Drzna, v četrtem delu Golobra-dec, v petem delu Ber in Rigl, v šestem delu Sinica, v sedmem delu Sončnica in Piskač). Književni liki imajo imena, ki so povezana z naravo, hkrati pa predstavljajo poudarjeno lastnost posameznika. Njihova imena lahko razdelimo v štiri skupine, in sicer rastlinska osebna imena (npr. Brin, Sončnica, Cvetka), žival-

ska lastna imena (npr. Volk, Medved, Brkati Ser, Riba), imena glede na zunanjo podobo literarnega lika (npr. Črna, Golobradi, Rdečebred, Štiriprsti) in osebna lastna imena glede na lastnosti literarnega lika (npr. Drzna).

Književni čas je v zgodbah merjen in predstavljen z menjavanjem letnih časov, večkrat je omenjeno pomladansko in jesensko enakonočje, pa tudi najkrajša noč v letu. Književni prostor je v seriji pogosto precej natančno opisan, zlasti domače jezero (sedanje Ljubljansko barje), druga jezera (Vrbsko jezero in Hodiško jezero v sedanji Avstriji), omenjena je velika reka (gre za Dravo, ki sta jo morala Črna in Brin prečkati na poti proti Avstriji in na poti domov), morje (Jadransko morje, današnji Sestran v Italiji) in gore (Alpe). Zemljevidi Jureta Engelsbergerja, ki so v vsakem delu natančno predstavijo pot Brina in Črne, so hkrati tudi grafični prikaz dogajalnega prostora in oseb; na zemljevidu so dodane pomembne književne osebe posameznega dela. V vseh sedmih delih je predstavljena tudi razvejenost trgovskih poti, zlasti v tretjem in četrtem delu, kjer Riba razlaga Črni in Brinu o menjavi blaga (in o Malti, otoku velikanih), pa tudi v petem delu, ko se na Pusti gori pogovarjajo, da iz morskih dežel tovorijo sol, ki jo zamenjajo za rdeče puščice in zelena rezila; menjujejo tudi živino. Vse navedeno se ujema z "Braudelovo koncepcijo geozgodovine: namesto pojma nacionalne literature kot enote za preučevanje izbira ozemlja, ki so (bila) etnično mešana, večjezična ali čeznarodna."⁵⁸

Z metalurgijo bakra, ki je bil "prva v širšem obsegu uporabljena kovina",⁵⁹ so od 4. tisočletja pr. n. št. izdelovali orodje in orožje, o čemer pričajo številna odkritja na arheoloških najdiščih v Sloveniji. Ob predelavi rude so v seriji omenjena tudi nahajališča rdečih kamnov, kjer so najprej pobirali okruške, nato pa so rudo tudi kopali (začetek rudarstva). V trgovanju so ob orodju in orožju v seriji omenjeni tudi izdelki iz gline (posoda, jedilni pribor, tudi nakit). Vpliv podnebja na oblačenje je podrobneje predstavljen v tretjem in petem delu. Najprej sta Črna in Brin v oblačilih iz kože neprimerno oblečena za toplo mediteransko klimo, zato jima Riba prikrbi oblačila iz lahke tkanine; ko se vračata v gorski (hladnejši) svet, jima zašijejo oblačila in obutev iz kože, dobita tudi slamnati ogrinjali, ki ju varujeta pred dežjem in snegom.

V seriji so omenjene različne rastline, zlasti vrste dreves in grmičevja, ki se razlikujejo od pokrajine do pokrajine (npr. ob domačem kolišču so predvsem hrasti, bukve, smreke; ob morju mediteranske rastline, zlasti borovci; v planinah odsotnost rastlin zaradi gozdne meje). Omenjene so užitne rastline, ki jih nabirajo za hrano, in nekatere zdravilne rastline (npr. topolovo lubje, napitek iz smrekovih vršičkov). Najpogostejše omenjena hrana so sladkovodne in morske

⁵⁸ Juvan, "Prostorski obrat, literarna veda in slovenska književnost", str. 15.

⁵⁹ Anton Velušček, "Zableščali sta se kovini: baker in bron", v: *SLO – časi, kraji in ljudje, slovenski zgodovinski magazin*, posebna izdaja Dežela kolišč (Ljubljana, 2020), str. 85.

ribe, divjačina (srna, jelen, zajec, divji prašič, vodne ptice) in meso udomačenih živali, zlasti drobnice.

Na nekaj mestih v seriji je izpostavljeno, da govorijo ljudje drugačen jezik, kakor sta ga vajena Črna in Brin, ugotavljata namreč, da dlje kot sta od doma, bolj se govorica lokalnega prebivalstva razlikuje od njune. Prav posebna pozornost velja izrazom, ki se jih Črna in Brin na svoji poti priučita, saj jih nimata s čim primerjati, kadar spoznata nekaj povsem novega. Pisatelj se je z opisovanjem in ne direktnim poimenovanjem tudi subtilno dotaknil razvoja jezika, npr. potok izgine s površja hriba (ni napisano, da ponikne); leseno sonce oz. čudovita reč (kolo), ki ga najprej sanja in nato naredi Brinov stric (ni napisano, da izumi kolo, saj bi bilo to nesmiselno – kako bi že obstajalo poimenovanje za nekaj, česar še ni); črno sonce (lunin mrk).

Pregelj razvije verovanje v prihod živali prednikov (vzpostavi se mit o prednikih),⁶⁰ ki se pojavlja kot lajtmotiv skozi celotno serijo, hkrati pa je to verovanje metafora miru in boljšega življenja za vse rodove. Ob prihodu na domače kolišče je Brin pripovedoval:

S Črno sva našla jamo, polno kosti, o katerih je pripovedoval Piskač. Po tem sva vedela, da govori resnico. Takrat o poti k veliki slani vodi še nisva razmišljala. Vse pa se je spremenilo, ko sva na skalni steni zagledala risbo, ki prikazuje pot k morju! Po tistem nisva imela več miru.⁶¹

Jama je na simbolni ravni lahko meja med svetovoma živih in mrtvih, lahko je mesto obreda, zato je neločljivo zvezana z mitološko pripovedjo o živali prednikov, hkrati je jamska risba (zemljevid) tudi usmerjevalec poti glavnih literarnih likov.⁶² Simbolno je tudi prižiganje kresov, s katerimi so literarni liki vzpostavili mir in zaupanje med rodovi.

V vseh delih se kaže izjemen pomen pripovedovanja zgodb, npr. že v 1. delu pripoveduje ded Volk o svojem življenju in s tem prenaša svoje izkušnje na mlajše rodove. Prebivalci kolišč si pripovedujejo o toplem potoku, ki bi jih morda lahko rešil lakote, a nihče ni prepričan, ali res obstaja. Sončnica zaupa Brinu in Črni, da se je vsega, kar zna, naučila na poti, bila je v kristalni jami pod

⁶⁰ Jožica Čeh Steger v članku "Ljudska pesem Lepa Vida v kontekstu sredozemskih sorodnic in ljudskih pesmi o kraljeviču Marku", *Annales* 30, št. 1 (2020), str. 1, utemeljuje: "Duhovno sporočilo mita sega v globine človeške zavesti."

⁶¹ Sebastijan Pregelj, *Zgodbe s konca kamene dobe 6: Vrnitev* (Dob pri Domžalah, 2020), str. 87.

⁶² Npr. Boštjan Kovačič, *Platno v jami: rojstvo umetnosti in zavedanja* (Ljubljana, 2016, str. 58–59): "Kar 95 odstotkov vseh poslikanih jam se namreč nahaja v Franciji ali na Iberskem polotoku. V poslikavah prednjačijo motivi živali." V nadaljevanju avtor navaja, da je najpogostejša podoba konja, sledijo bizoni, kozorogi, mamuti in druge živali.

Sončno goro. O svojih doživetjih in izkušnjah pripovedujejo tudi drugi (npr. Štiriprsti, Skala, Riba, Drzna, Rilec), ki jih srečata Črna in Brin na svoji poti, hkrati pa sta tudi sama pripovedovalca. Ob vrnitvi na domače jezero vsi poslušajo njuno zgodbo o spoznanjih, njunem učenju na poti, kakor npr. pripoveduje Brin: "Spoznala sva nove ljudi in dobila nove prijatelje. Trije od njih so prišli z nama. Veliko sva videla in se naučila. Nekaj malega sva prinesla s seboj v malhah, še veliko več pa v glavi in srcu," si je desno dlan položil na prsi. "Rada bi, da bi imeli vsi na jezeru kaj od tega."⁶³

Serijski sedmi knjig *Zgodbe s konca kamene dobe* ima krožno strukturo, začne in konča se s prihodom Piskača na domače kolišče, najprej je to kolišče deda Volka, v zaključku Brinovo kolišče; hkrati se ponovi tudi pojavitev volka; v prvem delu ded pripoveduje, kako je pridobil ime, v zadnjem delu udomačeni pes pripelje na Brinovo kolišče svoje potomce, pol volčiče. Prav zaradi Piskačevega pripovedovanja sta Brin in Črna šla na pot, ob poslušanju njegovih zgodb in zgodb stare Sončnice sta namreč razumela, da se svet ne konča za gorami (Slika 1) in da drugi ljudje živijo drugače, imajo drugačne uporabne predmete, jedo drugačno hrano in se sporazumevajo v različnih jezikih. Potujočemu trgovcu je ime Piskač, ime je dobil po instrumentu, na katerega je igral, kar je opozorilo na najdbo najstarejše piščali na svetu (najdeno v jami Divje babe), hkrati pa je na več mestih omenjeno izvajanje glasbe (umetnost), ki je neločljivo zvezana z rituali. V besedilih se pojavlja tudi omemba likovne umetnosti, ki je povezana z jamskimi poslikavami. Posamezni del serije je zaokrožena zgodba manjšega števila pomembnih dogodkov, ki se v istem delu tudi zaključijo (vendar v seriji predstavljajo izsek nekega časa in prostora). Vezni člen vseh delov je pot, ki ima dvojni pomen: pot kot spoznavanje novega, drugačnega, hkrati pa predstavlja odraščanje glavnih literarnih likov, njuno iskanje identitete, razvijanje moralnih vrednot in pridobivanje znanja.

⁶³ Prav tam, str. 89.

Dragica Haramija

**REFLECTING PREHISTORIC PILE-DWELLING CULTURE
IN THE HISTORICAL-ADVENTURE SERIES BY SEBASTIJAN PREGELJ
*TALES FROM THE END OF THE STONE AGE***

SUMMARY

Essential in discussing Pregelj's series *Tales from the End of the Stone Age* are the aspects identified in literature studies pertinent to longer historical fiction (especially the relationship between fact and fiction), as well as the (pre)historical or archaeological evidence about the Neolithic. The article covers these descriptively. The analysis of the chosen literary works considers the themes and motives in the series, the geographical definition of the literary setting in the prehistoric pile dwellings around the Alps, and also presents the literary figures and the plot. In terms of modern geography, the literary space extends from the Ljubljana Marshes, through Inner Carniola, the Slovene Littoral, to Sistiana in Italy, and from there up the Soča Valley into the Alps and Southern Austria, past Lake Ossiach near Villach, the Wörthersee near Klagenfurt, and Lake Keutschach. The subject matter of the series is extraliterary, set in the prehistoric period of the Neolithic. It is worth noting that the prehistoric pile dwellings around the Alps, among them also two sites from the Ljubljana Marshes, are included on UNESCO's list of World Heritage Sites, relating directly to our knowledge of past cultures in the area of present-day Slovenia. The described archaeological finds of cultural material, among them the world's oldest flute, the oldest wheel with its axle, the dugout canoe, as well as natural features such as sinking rivers, karst caves, high mountain ranges, lakes (marshes), rivers, waterfalls, represent our cultural and natural heritage. With the young reader in mind, a section is included at the end of each book with general descriptions of particular historical, or rather archaeological findings (e.g. what pile dwellings looked like, pottery techniques, the prehistoric flute, the Amber Road, salt production, ore extraction, cultural heritage). Two natural phenomena are also subtly incorporated into the story, a solar eclipse and an earthquake. The characters experience both of these with awe, and in the fictional part of the story the phenomena contribute to a happy outcome of events. The series comprises seven volumes and is of circular composition; the beginning (Volume 1) and the end (Volume 7) are both set at the home lake (the Ljubljana Marshes), Volumes 2 and 6 represent the beginning and the end of the journey (Volume 6 is the peak of the series), and the remaining volumes present the journey or the places and the people that Juniper and Raven encounter.

Series title *Tales from the End of the Stone Age* indicate time and the titles of each individual book in the series indicate the locations: static circumstances connected to the home and the protagonists' home lake in the first (*Deček Brin na domačem kolišču* (*Juniper, a Boy from a Pile Dwelling*), 2016) and last titles (*Nov dom* (*New Home*), 2021), and movement or a journey in the intermediate books (*Do konca jezera in naprej* (*To the End of the Lake and Beyond*), 2016, *K morju* (*Towards the Sea*), 2017, *Pri kamnitem stolpu* (*By the Stone Tower*), 2018, *V snegu in ledu* (*In Snow and Ice*), 2019, *Vrnitev* (*Return*), 2020). The journey undertaken by Juniper and Raven is linked to various adventures but is also a journey towards adulthood. In the first volume Juniper is nine years old (what ensues is his initiation, progress from boyhood to manhood, he begins to go hunting and fishing with the adult men), Raven is his peer. By the last volume they are both adults who set up their own pile dwelling and have a family. They often find themselves in difficult (even dangerous) situations, but with their skilfulness and the knowledge they have gained they always find a solution. It is their quest for knowledge and their curiosity that are important factors in them venturing beyond their own pile dwelling, not believing that the world ends beyond their local mountains. Their departure is heavily influenced by Raven's aunt Sunflower who had also once left their home lake and learned a great deal on her journey, and by a foreigner named Whistler, a flute-playing travelling trader who knows and talks about the many beauties of other regions and the customs of other peoples. On their journey Juniper and Raven meet and learn the stories of numerous persons, expanding their own understanding. Though the pile dwelling community is described with a precise gender division of labour – men go hunting, fishing, extract ore, and put up pile dwellings, while the women look after the children, gather and prepare food, keep things clean and tidy – a belief in equality is also woven into the story, particularly emphasised when relating to Drzna (Brave), a female warrior who once lead the clan. This equality is also especially conveyed through the relationship between Juniper and Raven who are entirely equal in their decision making. Alongside their adventures, every day circumstances that the author has researched from archaeological sources are presented: descriptions of obtaining food (hunting, fishing, gathering, farming), the variety of flora (forests, thicket, edible forest and meadow plants, medicinal plants, crops), metal working for tools and weapons (including ore extraction), pottery products (vessels, accessories, jewellery), and also trade (e.g. salt, amber, livestock), communication (different languages), and domestic life and dwelling practices (e.g. pile dwellings, bivouacs, inhabited caves, coastal dwellings). This factual information is included in the literary narrative, for example, building pile dwellings and huts, hollowing out dugouts, the beginnings of livestock and crop farming, metal ore collection (initially by simply picking up pieces from the ground, later ore extraction and

mining) and processing, the special importance of art with a mention of cave paintings and music. The volumes of the series read as a sequence, the story is conveyed sequentially (each part begins where the previous one ends). Retrospective inserts in the series are intended as a means of stressing the role of narrative, for it was oral sources that represented the transfer of knowledge within a community that had yet to develop a system of writing. An important element of the fictional part of the narrative is also the interpersonal relationships between clans and between individuals, their emotions, values, and beliefs. Pregelj has created a plausible religion for the pile dwellers from the Ljubljana Marshes that is based on the reappearance of ancestral animals, referring to mammoths, though the information section emphasises that mammoths had become extinct long before the pile dwelling cultures appeared, so in the real world the two could never have met. It also notes that religion might have been linked to astronomical phenomena and observations of the night sky (the constellations of Orion, the Northern Cross, or the Swan).

VIRI IN LITERATURA

Krajinski park Ljubljansko barje, dostopno na: www.ljubljanskobarje.si/unesco-na-ljubljanskem-barju/prazgodovinska-koliska-okoli-alp, pridobljeno: 24. 10. 2020.
Neandertalčeva piščal, piščal iz Divjih bab, dostopno na: www.nms.si/si/zbirke/znameniti-predmeti/343-Neandertalceva-piscal, pridobljeno: 19. 11. 2020.

.....

Avsenik Nabergoj, Irena, *Literarne vrste in zvrsti* (Ljubljana, 2011).

Čeh Steger, Jožica, "Ljudska pesem Lepa Vida v kontekstu sredozemskih sorodnic in ljudskih pesmi o kraljeviču Marku", *Annales* 30, št. 1 (2020), str. 1–11.

Donelson, Kenneth L. in Nilsen, Alleen Pace, *Literature for Today's Young Adults* (Boston–New York–San Francisco, 2005).

Grdina, Igor, "Zgodovinski roman v slovenski književnosti", v: *Slovenski roman. Obdobja 21*, Mednarodni simpozij Obdobja – Metode in zvrsti, ur. Miran Hladnik. (Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2003), str. 161–170.

Haramija, Dragica, "Zgodovina v zgodbah", *Otrok in knjiga* 41, št. 90 (2014), str. 5–20.

Hladnik, Miran, *Slovenski zgodovinski roman* (Ljubljana, 2009).

Juvan, Marko, *Literarna veda v rekonstrukciji* (Ljubljana, 2006).

Juvan, Marko, "Prostorski obrat, literarna veda in slovenska književnost", *Primerjalna književnost* 36, št. 2 (2013), str. 5–26.

Kocijan, Gregor, "Zgodovinska snov v pripovedni prozi med Vrazom in Jurčičem", *Jezik in slovstvo* 24, št. 8 (1979), str. 251–257.

Koliščarji na Ljubljanskem barju, dostopno na: www.ljubljanskobarje.si/uploads/datoteke/Zgibanka_koliscarji_slo.pdf, pridobljeno: 24. 10. 2020.

Koliščarska naselbina Stare gmajne in njen čas = Stare gmajne pile-dwelling settlement and its era, ur. Anton Velušček (Ljubljana, 2009).

Kolo = Whele: 5200 let/years (Ljubljana, 2014).

Kovačič, Boštjan, *Platno v jami: rojstvo umetnosti in zavedanja* (Ljubljana, 2016).

Križ, Borut, *Jantar: dragulj Baltika v Novem mestu = Amber Jewels of the Baltic in Novo Mesto: katalog arheološke razstave* (Novo mesto, 2017).

Lukens, Rebecca J., *A Critical Handook of Children's Literature* (Boston–New York–San Francisco, 2007).

Medved, Mira, "Beseda o pisatelju", v: *Bobri III: Vrb* (Ljubljana, 1974), str. 197–199.

Mihevc, Andrej, "Bestažovca in njene risbe", *Jamar* 3, št. 1 (2010), str. 6.

Odar, Boštjan, "Potočka zijavka: Fertility Rites in The Raining Cave", *Studia Mythologica Slavica*, št. 15 (2012), str. 9–34.

- Pregelj, Sebastijan**, *Zgodbe s konca kamene dobe 1: Deček Brin na domačem kolišču* (Dob pri Domžalah, 2016).
- Pregelj, Sebastijan**, *Zgodbe s konca kamene dobe 2: Do konca jezera in naprej* (Dob pri Domžalah, 2016).
- Pregelj, Sebastijan**, *Zgodbe s konca kamene dobe 3: K morju* (Dob pri Domžalah, 2017).
- Pregelj, Sebastijan**, *Zgodbe s konca kamene dobe 4: Pri Kamnitem stolpu* (Dob pri Domžalah, 2018).
- Pregelj, Sebastijan**, *Zgodbe s konca kamene dobe 5: V snegu in ledu* (Dob pri Domžalah, 2019).
- Pregelj, Sebastijan**, *Zgodbe s konca kamene dobe 6: Vrnitev* (Dob pri Domžalah, 2020).
- Pregelj, Sebastijan**, *Zgodbe s konca kamene dobe 7: Nov dom* (Dob pri Domžalah, 2021).
- Russell, David L.**, *Literature for Children: A Short Introduction* (Boston–New York–San Francisco, 2005).
- Starikova, Nadežda**, "K vprašanju tipologije zgodovinskega romana", *Primerjalna književnost* 23, št 1 (2000), str. 23–34.
- Suter, Peter**, *Pfablbauten = Palafittes: Candidature au patrimoine mondial de l'UNESCO "Sites palafittiques préhistoriques autour des Alpes" = Palafitte = Pile dwellings: UNESCO world heritage candidature "Prehistoric Pile dwellings around the Alps" = Kolišča: UNESCO-kandidatura za uvrstitev na seznam svetovne kulturne dediščine "Kolišča na jezerih in barjih okoli Alp"* (Bern, 2009).
- Šela, Ana in Borovnik, Silvija**, "Ženski liki sodobnih slovenskih pisateljic v izbranih zgodovinskih romanih", *Studia Historica Slovenica* 18, št. 2 (2018), str. 557–586.
- Velušček, Anton**, *Koliščarji: O koliščarjih in koliščarski kulturi Ljubljanskega barja* (Ljubljana, 2010).
- Velušček, Anton**, "Zableščali sta se kovini: baker in bron", v: *SLO – časi, kraji in ljudje, slovenski zgodovinski magazin*, posebna izdaja Dežela kolišč (Ljubljana, 2020), str. 84–91.
- Velušček, Anton, Čufar, Katarina in Zupančič, Martin**, "Prazgodovinsko leseno kolo z osjo s kolišča Stare gmajne pri Ljubljani", v: *Koliščarska naselbina Stare gmajne in njen čas* (Ljubljana, 2009), str. 197–222.
- Waller Hastings, Albert**, "Toward a Theory of Historical Fiction for Children", v: *Third Biennial Conference on Modern Critical Approaches to Children's Literature* (Nashville, 1999), dostopno na: www.academia.edu/2144562/Toward_a_Theory_of_Historical_Fiction_for_Children?email_work_card=view-paper, pridobljeno: 26. 10. 2020.
- Žorž, Alja**, *Obredna pokrajina: jame v Sloveniji in Istri kot obredni prostori* (Ljubljana, 2016), dostopno na: www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-T5QLBWSQ/5d87cf54-e871-406c-9dc8-a6603346007c/PDF, pridobljeno: 16. 11. 2020.

Author: **HARAMIJA Dragica**

Ph.D., Full Professor

University of Maribor, Faculty of Education and Faculty of Arts

Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenia

Title: **REFLECTING PREHISTORIC PILE-DWELLING CULTURE
IN THE HISTORICAL-ADVENTURE SERIES BY SEBASTIJAN PREGELJ
TALES FROM THE END OF THE STONE AGE**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 22 (2022), No. 1, pp. 221–250, 63 notes, 7 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: children's literature, Neolithic, pile dwellings, Sebastijan Pregelj, historical fiction

Abstract: The series of seven books by Sebastijan Pregelj *Tales from the End of the Stone Age* (published between 2016 and 2021) belongs to the genre of Slovene children's historical fiction, typologically corresponding to texts that depict (pre)historical reality (fact) and fictional literary characters and events (fiction). It is set in the Neolithic era (the stories take on board archaeological findings), with the Ljubljana Marshes and the prehistoric pile dwellings associated with the area as the main narrative location. The stories also refer to every-day objects and matters, for example, food, clothing, making clay artefacts, copper processing, the way the pile dwellings were organised, personal relationships, religious beliefs, etc. In the adventure part of the stories the literary space extends to other regions that the main literary characters, Brin (Juniper) and Črna (Raven), venture into: the Karst, the littoral regions (in what is now Italy), their journey across the mountains, and pile dwellings on (other) lakes (in what is now Austria).